

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК СПОСОБУ ЗАПОБІГАННЯ ЙОГО ВЧИНЕННЯ

Конопельський В. Я., Собко Г. М.

Стаття присвячена аналізу міжнародного досвіду запобігання політичному тероризму. Політичний тероризм виступає елементом геополітики де впливові міжнародні комерційні структури за державною підтримкою встановлення контролю за природними ресурсами чи іншими благами суверенних країн. Проведено аналогію з ситуацією, яка відбувається в нашій країні, яка знаходиться в стані війни понад рік. Визначені основні проблеми пов'язані з запобіганням тероризму, а саме: кримінально-правова кваліфікація, переслідування, видача злочинців, фінансування тероризму, недосконале будівництво міжнародного співробітництва у справах боротьби з тероризмом. Розглянуті міжнародні конвенції щодо боротьби з тероризмом, такі як: Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників та Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. На підставі яких вироблено сучасне визначення «терористичного акту» яке міститься у ст. 258 КК України. Основним засобом вчинення тероризму є психічний вплив задля залякування противника. Далі визначено поняття тероризму з точки зору політичного словника та міжнародне розуміння вказаного поняття. Досліджено розуміння французьких вчених щодо поняття «тероризму» та мети вчинення політичного тероризму. Розглянуті ставлення до вказаного феномену німецькими вченими. Звернуто увагу на закони США щодо боротьби з тероризмом загалом та політичним тероризмом зокрема. Проаналізовано ставлення наступних науковців: Е. Арегача, Г. Вордлоу, Б. Гросскап, М. Креншоу, Ч. Тауншенд, Томас С. Шеллінг. Запропоновані основні особливості тероризму, які слід враховувати при виробленні поняття та дієвих засобів боротьби з тероризмом як одним з найбільш небезпечних явищ у світі.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, запобігання, поняття, кваліфікація.

Konopelskyi V. Ya., Sobko G. M. International experience in understanding the concept of political terrorism as a way of preventing its commitment

The article is devoted to the analysis of the international experience of combating political terrorism. Political terrorism is an element of geopolitics where influential international commercial structures, with state support, establish control over natural resources or other benefits of sovereign countries. An analogy was made with the situation in our country, which has been in a state of war for over a year. The identified main problems are related to the fight against terrorism, namely: criminal-legal qualification, prosecution, extradition of criminals, financing of terrorism, imperfect construction of international cooperation in the fight against terrorism. Considered international conventions on combating terrorism, such as: of the Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, the International Convention on Combating the Financing of Terrorism, the International Convention on Combating Bomb Terrorism, the International Convention on Combating Hostage Taking and the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism. On the basis of which, the modern definition of "terrorist act" was developed, which is contained in Art. 258 of the Criminal Code of Ukraine. The main means of committing terrorism is psychological influence in order to intimidate the enemy. Next, the concept of terrorism is defined from the point of view of the political dictionary and the international understanding of this concept. The understanding of French scientists regarding the concept of "terrorism" and the purpose of committing political terrorism was studied. Considered insertions to the specified phenomenon by German scientists. Attention is drawn to US laws on combating terrorism in general and political terrorism in particular. The attitude of the following scientists was analyzed: E. Aregacha, G. Wardlow, B. Grosscap, M. Crenshaw, C. Townshend, Thomas S. Schelling. The main features of terrorism are proposed, which should be taken into account when developing the concept and effective means of combating terrorism as one of the most dangerous phenomena in the world.

Key words: terrorism, terrorist act, prevention, concept, qualification.

Постановка проблеми та її актуальність.

Тероризм та кримінальні правопорушення терористичної спрямованості є однією з найбільш глобальних проблем сучасного світу. Незважаючи на те, що тероризм є досить старим (якоюсь мірою навіть традиційним) інструментом політичної боротьби, саме сьогодні тероризм за своєю небезпекою займає перші позиції серед усіх видів міжнародних кримінальних правопорушень, і саме сьогодні суспільна свідомість сприймає тероризм як фактор, що загрожує самому існуванню сучасної цивілізації.

Можливо, ця обставина пов'язана також і з тим, що дуже часто терористичні групи зберігають свій зв'язок з владою конкретної держави та можуть здійснювати свою діяльність у його інтересах, що не може не хвилювати країни, біля яких діють терористи. В даному випадку, тероризм виступає як елемент геополітики, а самі терористи можуть і не знати справжньої мети вчинених ними дій. Впливові міжнародні комерційні структури не без державної підтримки низки країн, прямо чи опосередковано, таємно чи явно використовують тероризм як засіб, що забезпечує отримання економічних переваг, ведення недобросовісної конкуренції та встановлення контролю за природними ресурсами суверенних країн. Це все зараз відбувається в нашій країні, де країна агресор вчиняє терористичні дії, які прикриваються нібито якоюсь високою ідеєю. Це є приклад найсучаснішого політичного тероризму стосовно сусідньої країни. При цьому міжнародні терористичні організації вміло користуються складним становищем, значно посилюють свої позиції.

Можна зазначити, що перед державою в даному випадку стоїть надзвичайно складне завдання (у сучасних умовах вона вже зачіпає все світове співтовариство). На даний момент вже зрозуміло, що тероризм неможливо перемогти тільки законодавчими та правоохоронними методами, оскільки в його основі лежать політичні, економічні, соціальні, ідеологічні проблеми, які у своєму заломленні виступають глибинними проблемами конкретного суспільства. До боротьби з цією проблемою повинні бути залучені психологи, соціологи і економісти, проте провідна роль має належати спеціалістам у галузі права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні роки до проблем дослідження тероризму в своїх наукових працях зверталися такі зарубіжні вчені, як Р. Хантер, Р. Бейснер, С. Гук, М. Келдор, А. Конте, Г. Аллісон, Р. Фірі, П. Девіс, Б. Дженкінс, А. Шейлі, Дж. Белл, Ч. Добсон.

Серед вітчизняних вчених дану тему досліджували Д. Нікіфорчук, М. Руденко, Б. Канцелярук, В. Ємельянов, Ю. Іванов, С. Моханчук, О. Сушко, Г. Токаревський. Правову основу протидії тероризму в Україні складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 1977 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року. Однак, на нашу думку, попри достатнє нормативно-правове регулювання, залишаються відкритими певні питання щодо поняття та запобігання тероризму.

Мета статті - дослідити правову проблематику поняття політичного тероризму як складового елемента тероризму та міжнародні правила розуміння та запобігання.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння стану дослідження даної проблематики необхідно дослідити наукові підходи різних науковців з цього питання, так В. Маллісон та С. Маллісон його визначають так: «Терор - це систематичне виконання крайнього насильства задля досягнення публічних чи політичних цілей» [7, с. 21].

Французькі вчені Я. Майад [8, с. 146] та А.М. Дурантон-Крабол [9, с. 221] зазначають, що поняття «тероризм» відноситься до кримінального правопорушення, яке загрожує людському спокою та безпеці, ображає загальне сумління і завдає шкоди людській гідності.

Німецький вчений Ю. Бейкес зазначає, що тероризм проявляється у безладному насильстві, спрямованому, як правило, проти людей; тероризм - це «систематичне насильство задля досягнення публічних чи політичних цілей» [10, с. 137].

Роблячи попереднє узагальнення, зауважимо, що зараз за кордоном існує кілька шкіл, які трактують поняття «тероризм», виходячи з тих чи інших наукових підходів, виділяючи філософські, політичні, психологічні аспекти цього явища. У результаті розроблено декілька напрямів вирішення цієї проблеми.

Прихильниками першого підходу - умовно назвемо його «нормативним» - стали Б. Дженкінс, директор Центру досліджень політичних наук «Ренд Корпорейшн» та У. Лакер, професор історії Джорджтаунського університету, відомий вчений-теолог. Б. Дженкінс запропонував визначення, яке почали використовувати органи безпеки: «Тероризм - це використання або загроза використання сили, спрямованої на досягнення політичних змін» [11, р. 78].

У. Лакер назвав тероризмом «незаконне використання сили проти невинних людей для досягнення політичних цілей», при цьому він додав, що спроби вийти за межі простого визначення марні, оскільки сам термін суперечливий [12, с. 32]. Інтерпретація У. Лакером і Б. Дженкінсом універсального визначення, яке б задовольняло всі зацікавлені сторони: урядовців, науковців, аналітиків та працівників правоохоронних органів, - не увінчалася успіхом.

Другий підхід до вивчення цієї проблеми полягає в акцентуванні уваги на правових аспектах визначення. Цей підхід притаманний низці урядів європейських держав. Наприклад, у Німеччині під тероризмом розуміється використання протиправних актів для досягнення політичних цілей або спосіб, що дозволяє створити політичне безладдя. Таким чином, уточнює Б. Гросскап, «тероризм визначається у Німеччині як порушення закону, та проти терористів, які порушують закон, можуть бути вжиті певні правові заходи» [13, р. 78].

Таким же шляхом пішов Конгрес США, видавши в 2001 р. новий закон по боротьбі з тероризмом, назва якого вже несе в собі ідеологізоване навантаження у дусі часу - Акт патріота США 2001 року.

Прихильники третього підходу до вирішення проблеми визначення тероризму - умовно назвемо його «аналітичним» - критикують нормативний підхід за моралістичні та емоційні визначення. Правовий підхід вони критикують за вузьку правову спрямованість, яка не вичерпує всі пов'язані з тероризмом аспекти, вважаючи, що цей підхід випинає правову сторону терористичної діяльності, ігноруючи необхідність спочатку всебічно охарактеризувати сучасний тероризм як складний соціальний феномен і потім на цій основі виділяти симптоми, які слід криміналізувати та нормативно оцінювати.

Г. Вордлоу визначив політичний тероризм як «використання чи загрозу використання насильства особою чи групою осіб, які діють на захист чи проти встановленої влади, коли такі дії націлені на створення особливої тривоги та/або страху, що впливають на намічену групу більше, ніж на безпосередніх жертв з метою примусу цієї групи до згоди з політичними вимогами злочинців» [14, с. 110].

Однак Ч. Таунсенд підкреслив, що Г. Вордлоу не вдалося подолати різницю між приватною концепцією тероризму та загальною концепцією війни: «Занадто багато дефініцій тероризму під впливом дефініцій війни, а отже, мають мале або взагалі не мають спеціального значення, якщо

тільки не визнати власного погляду держави на те, що «насильство» - це незаконна сила» [15, 89].

З точки зору М. Креншоу, представниці аналітичного підходу, сам терористичний акт, цілі та можливість політичного успіху є факторами, які мають бути проаналізовані перед використанням терміну «тероризм». А визначення тероризму аналітики дають таке: «Тероризм - це соціально та політично неприпустиме насильство, спрямоване на невинну символічну мету в ім'я досягнення психологічного ефекту» [17, с. 107].

Інший західний дослідник Е. Арегача визначав тероризм як акти, самі собою є традиційними формами загально-кримінальних правопорушень, але вчинені умисно з метою викликати паніку, безлад та терор в організованому суспільстві, зруйнувати громадський порядок, паралізувати протидію терору з боку громадських сил та інтенсифікувати біди та страждання суспільства [17, С. 72].

Томас С. Шеллінг, який вважається на заході великим фахівцем зі стратегії конфлікту, висловлює припущення, що тероризм - це форма насильницького примусу, процес укладання угоди, в основі якої можливість заподіяти шкоду та залякати замість відвертого використання воєнної сили [18, С. 21]. У цій якості терор подібний до інших стратегій, в основі яких «сила, що завдає шкоди», а не звичайна військова сила. Мета тероризму - викликати зміни політичної позиції уряду, а не зруйнувати військовий потенціал.

Для запобігання вчинення терористичних актів міжнародним товариством впроваджені міжнародні конвенції, які розкривають сутність та дають підстави для протидії тероризму вже на національному рівні.

Так, на наш погляд, досить вдале визначення тероризму міститься в Шанхайській конвенції про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом (укладена у м. Шанхаї 15.06.2001) [1, с. 547], яка під тероризмом розуміє «діяння, спрямоване на те, щоб викликати смерть будь-якої громадянської особи або будь-якої іншої особи, яка не бере активної участі у військових діях у ситуації збройного конфлікту, або заподіяти йому тяжке тілесне ушкодження, а також завдати значної шкоди будь-якому матеріальному об'єкту, як і організація, планування такого діяння, допомога його вчиненню, підбурювання до нього, коли мета такого діяння в силу його характеру або контексту полягає в тому, щоб залякати населення, порушити громадську безпеку або змусити органи влади чи міжнародну організацію здійснити будь-яку дію чи утриматися від його вчинення».

Дещо інакше визначає тероризм Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (Прийнята резолюцією 54/109 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1999 року) [2], яка вказує, що «будь-яка особа вчиняє злочин за змістом цієї Конвенції, якщо вона будь-якими методами, прямо чи опосередковано, незаконно та навмисне надає кошти або здійснює їх збір з наміром, щоб вони використовувалися, або при усвідомленні того, що вони будуть використані, повністю або частково, для здійснення дії, спрямованої на те, щоб викликати смерть будь-якої цивільної особи або будь-якої іншої особи, яка не приймає активної участі у військових діях у ситуації збройного конфлікту, або завдати йому тяжкого тілесного ушкодження, коли мета такого діяння в силу його характеру чи контексту полягає в тому, щоб залякати населення або змусити уряд або міжнародну організацію здійснити будь-яку дію або утриматися від його вчинення».

Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (прийнята резолюцією 52/164 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1997 року) [3] обмежується вказівкою на спосіб скоєння діяння, беручи до уваги мету злочинців: «Будь-яка особа вчиняє злочин за сенсу цієї Конвенції, якщо вона незаконно та навмисно доставляє, поміщає, приводить у дію або підриває вибухове чи інше смертоносне влаштування в межах місць громадського користування, державного або урядового об'єкта, об'єкта системи громадського транспорту або об'єкта інфраструктури або таким що це спрямовано проти них: а) з наміром заподіяти смерть або серйозне каліцтво; або б) з наміром робити значне руйнування таких місць, об'єкта чи системи, коли таке руйнування тягне чи може спричинити заподіяння великої економічної шкоди». З погляду вітчизняної юридичної думки, подібні дії потрібно розглядати як вбивство або знищення чужого майна суспільно небезпечним способом - трактування вибуху як терористичного діяння в даному випадку з одного боку виглядає не завжди виправданою, а з іншого - надзвичайно вузькою, оскільки акти терористів не завжди пов'язані з скоєнням вибухів та з вбивством людей взагалі.

Наприклад, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників (прийнята резолюцією 34/146 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року) [4]. вважає, що терористичні дії здійснює будь-яка особа, яка «захоплює або утримує іншу особу та загрожує вбити, завдати пошкодження або продовжувати утримувати іншу особу, щоб змусити третю сторону, а саме: державу,

міжнародну міжурядову організацію, будь-яка фізична чи юридична особа або група осіб - зробити або утриматися від здійснення будь-якого акту в якості прямої чи непрямой умови для визволення заручника». Можна, можливо побачити, що і в даному, окремому випадку виділяються дві характерні ознаки терористичної дії:

1. Насильство (як насильницького позбавлення волі);

2. Його політичний характер.

Деякі міжнародні документи, присвячені проблемі тероризму, взагалі не дають визначення цього поняття, обмежуючись вказівкою на залякування населення та надання тиску на владні структури суспільства. Іноді ці цілі навіть розглядаються як альтернативні, що, на наш погляд, є грубою логічною помилкою. Так побудовано, наприклад, Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму (Варшава, 16 травня 2005 р.) [5]. В даному документі вказується лише на те, що «за своїм характером чи змістом акти тероризму мають на меті залякування населення чи протиправний примус того чи іншого уряду або тієї чи іншої міжнародної організації до вчинення або не вчинення будь-яких дій, або серйозну дестабілізацію, або руйнування основоположних політичних, конституційних, економічних чи соціальних структур тієї чи іншої країни чи міжнародної організації».

Вважаємо, що з подібним трактуванням тероризму не можна погодитися, оскільки воно допускає віднесення до даного явища надмірно широкого кола явищ. Під характеристику «акти насильства для створення ситуації страху» можуть підпадати, наприклад, дії серійного маніяка, який прагне налякати суспільство для отримання своєрідної відомості або злочинного угруповання, яка знищує частину представників конкуруючої банди для того, щоб налякати решту і спонукати їх уступити частину кримінального ринку.

До «протиправного примусу того чи іншого уряду чи тієї чи іншої міжнародної організації до вчинення чи недосконалості якихось дій» може бути віднесено шантаж урядовця з загрозою розкриття якихось несприятливих для його відомостей, що актом тероризму, звісно, не є.

Таким чином, цілі залякування населення та тиску на владні структури повинні розглядатися як взаємодоповнюючі для кваліфікації дій, як терористичних.

Саме те, що цілі терористів носять переважно політичний характер, що дозволяє відмежовувати теракти від вищезгаданих діянь. Це враховує

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

законодавець при розробці сучасного вітчизняного законодавства: так у статті 258 Кримінального кодексу України зазначається, що терористичний акт - це «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заповідання значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привертання уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [6].

Як вимоги до майбутнього міжнародного визначення тероризму виділяємо його максимальну стислість, доступність для правильного його розуміння людьми, які не мають спеціальної юридичної освіти, а також зміст у визначенні необхідних і достатніх ознак терористичних дій, щоб воно могло розглядатись як таке. Дана дефініція має носити закритий характер - тобто перераховувати всі наявні ознаки тероризму, але не допускати свого розширювального тлумачення.

Тероризм у цьому визначенні повинен бути нерозривно ув'язаний:

-перше, зі створенням обстановки страху у суспільстві;

-друге, його основним мотивом має вважатися не ненависть чи користь, а певна політична перевага, яку намагається придбати суб'єкт за допомогою свого протиправного діяння.

Першорядним завданням під час вирішення проблеми тероризму має стати розробка комплексного та універсального поняття, що характеризує це явище, оскільки відсутність подібної загальноживаної дефініції в нині викликає численні проблеми.

До основних проблем, що викликаються відсутністю подібного визначення, сьогодні відносяться:

1. кваліфікація загально-кримінальних правопорушень як терористичних, у зв'язку з чим суб'єкти, що їх здійснюють, можуть понести підвищену відповідальність;

2. переслідування своїх політичних опонентів як терористів, звинувачення в тероризмі цілих

націй, що борються за самовизначення, на що йдуть уряди деяких країн;

3. питання видачі злочинців, які вчинили кримінальні правопорушення терористичного характеру в одній державі та переховуються в іншій державі, в якій дані дії актом тероризму не вважаються;

4. боротьба з фінансуванням тероризму та його профілактика;

5. вибудовування міжнародного співробітництва у справі боротьби з тероризмом та ін.

Висновки. Враховуючи вищевикладене можна дійти висновку, що основні особливості тероризму, які слід прийняти до уваги при виробленні визначення цього феномена.

По-перше, тероризм спрямований не стільки на пошкодження, знищення предмета зазіхання, вбивство людей, скільки на організацію ситуації страху, паніки, створення відчуття небезпеки.

По-друге, місце вчинення терористичного акту передбачити важко, часом неможливо, але зловмисниками воно обирається з урахуванням досягнення граничного ефекту.

По-третє, особа терориста також завчасно більшою частиною невідома.

По-четверте, тероризм формується в міжнародному масштабі та тому, що цілями агресії терористів можуть бути люди, будівлі та споруди, що знаходяться не тільки на вітчизняній території, а й у інших країнах.

Література

1. Константинов В. Шанхайська організація співробітництва // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. 778 с. ISBN 978-966-611-818-2.

2. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму Статус Конвенції див. (995_c84) (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом N 149-IV (149-15) від 12.09.2002) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

3. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (Про приєднання із застереженням до Конвенції див. Закон N 2855-III (2855-14) від 29.11.2001) Статус Конвенції див. (995_c89) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text

4. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників Статус Конвенції див. (995_c85) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text

-
-
5. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму Статус Конвенції див. (994_838) {Конвенцію ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 54-V (54-16) від 31.07.2006, ВВР, 2006, N 39, ст.340} URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text
6. Кримінальний кодекс України (*Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) Документ 2341-III, чинний, поточна редакція від 28.04.2023, підстава - 2997-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. *The terrorism Reader: A. Historical Antilogy*. Td. By Walter Yiqner, Temple University Press. - Philadel - phia, 1983. P. 183.
8. Mayaud Y. *Leterrorisme*. Paris, 1997, p.187.
9. Duranton-Crabol A.M. *L'Europe de l'extreme droitede 1945 a nos jours*. Brusselles, 1991, p. 321.
10. *Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten*. 1989.,p. 385
11. Jenkins B. *The Who, What, What, Where, How and Why of Terrorism // Paper presented at the Detroit Police Department Conference on «Urban Terrorism: Planning or Chaos?»*. 1984, p. 189.
12. Laqueur W. *The Age of Terrorism*. Boston, 1987., p. 97.
13. Grosscup B. *The Explosion of Terrorism*. Far Hills, NJ, 1987., p. 278.
14. Wardlaw G. *Political Terrorism. Theory, Tactics and Countermeasures*. Cambridge U.P., 1982. P. 378.
15. Townshend Ch. *The Process of Terror in Irish Politics // Terrorism, Ideology and Revolution: The Origins of Modem political Violence / ed. by N. O'Sullivan*. Boulder, Colorado, 1986., p. 341.
16. Crenshaw M. *Terrorism, Legitimacy, and Power*. Middletown, CT, 1983., p. 197.
17. *The indien journal os International. Law*. 1977. V. XVII. № 1, C. 70-78.
18. Thomas C. Schelling, *Atms and Jugluence* (New Haven CT: Vale University Press 1966) especially «The Diplomacy of Violence»., p. 1-34.

Конопельський В. Я.,

orcid.org/0000-0003-4068-3902

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Собко Г. М.,

orcid.org/0000-0002-5938-3400

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*